

ՊՍՏՄԱԿԱՆ ՏՈՒՆԵՐՈՒՆ ԲՈՂՈՒՐ

— 0 —

ՀԵԼԼԵՆՈՒՀԻՆԵՐՈՒՆ ԲՈՂՈՒՐ

Պ. Մ. Սվազլեան, որ քիչ ատենէն «Անա-
հիտոսի մէջ» պիտի սկսի հրատարակել շարք մը
յօդուածներ յունական և ուր գրականութեան
վրայ, այժմ մեկի կը զրկէ թարգմանութիւնը
յունական անկախութեան պատերազմին վե-
րաբերող գեղեցիկ «Կողմանի մը» Նամակ
մըն է զոր յոյն կիները ուղղած են 1825ին,
պաշտարին ճիշդ մշտեղ, և րոպայի հելլենա-
սէր կիներուն, բողոքելու համար յունական
դատին նկատմամբ Եւրոպայի բոնած անտա-
րքի ա յոյն իսկ թշնամական դիրքին դէմ:
«Այս Նամակը, կը զրէ՛ Գ. Սվազլեան, զեռ
վերջերս գտնուած է մատենադարանին մէջ
Հիտուր կղզիին մին Արշիպեղակոսի այն կըղ-
զիներէն որոնք Յունաց ազատագրութեա
պաշտարին մասնակցեցան գրուած է այն ժա-
մանոկ արքայպետը հնազորոյ՝ յունաբնակը,
քայքայ անդրուած է անվանական յունչով մը որ
յոյն գրականութեան այժմեան արտադրու-
թեանց մէջ կը պակսի եւ որ՝ կը ցուցանէ
1821ի մարտիկներուն հերոսական հոգին, և ա-
մակին ներքեւ ստորագրած են կիները շատ մը
յոյն ազատամարտիկ որոնք ծովի ու ցամաքի
վրայ իրենց քաջութեամբ փայլեցան»:

Հանդուրով կը հրատարակենք այս տղայմանը
որ հայակապ ապտակ մըն է Եւրոպայի երեսին
փակցուած, եւ որ այսօր, եօթնամիսեան ետեւից
տարի յետոյ, իր այժմեութիւնը պահած է,
քանի որ Հայ կամ Մակեդոնացի կիներն ալ
պիտի կարենային այսօր՝ Ի. դատրոս սկիզբը՝
զայն ստորագրելով ուղղել (եւ աւելի իրա-
ւեք) քրիստոնեայ(!) եւ քաղաքակրթ(?) եւ-
րոպային: Այդ տղայմանը շահեկան է սակայն
ամենէն աւելի այն ինքնավստահ եւ անվստա-
արութեան ոգիով, պաշտարը մինչեւ վերջը
չարունակելու անվկանջ եւ զեւցաղնական ու-
րադուութեամբը ոչ հոն հզօրապէս կը յայտ-
նուի: Այս բոլոր անակէտներով, անոր ըն-
թերցումը հաճելի եւ, օգտակար պիտի ըլլայ
մեր հատարակութեան:

Յունաստանի բարեկամութիւնը:

Փերկամայի բողոքաճարակ ոչնչացումը, Քրիստի
արիւնքուշտ ու աննարկային կոտորածը, իրէ-
տէի եւ Կատարի ա՛մակի ալ նուաճութիւն, Կա-
րայի քանդումը, Յունաստանի զանազան քա-
ղաքներուն եւ գիւղերուն հրեհուումն ու թա-
լանումը, եւ այս բոլոր աղէտքներուն տխուր
զոհները դեռ կենդանի են մեր մտքին մէջ:
Տեսնա՞ք մայրեր որ իրենց աղջիկներուն գըր-
կին մէջ մնան, աղջիկներ որ իրենց մահամեծ
ծնողքներուն մօտ հոգինին աւանդեցին, նո-
րածիններ՝ իրենց անկեղծաբար մօրը կորածքին
կապուած: Մերկութիւնը, անթոթութիւնը,
ցուրտը եւ մահը որոնք այս չարեքներուն հե-
տեւանքը եղան, ամենախորքերն ու ամենէն
թեթեւներն են այն աղէտքներուն որ մեր
արտասուելիք աչքերուն հանդէպ պարզու-
ցան: Քոյրեր ու եղբայրներ կորած ցուցները,
մերէ շատերը որք եւ անապատաւ մնացին,
Աշխարհիս վրայ չկայ գթալիցութիւն որ կրած
չըլլանք: Ո եւ է բանաստեղծի երեսակայու-
թիւնը անկողող պիտի ըլլար ստեղծել այն
հանգիսի եւ անորակելի շարիները որոնցով
տառապեցնա՞ք կամ որոնցմով ուրիշներուն
տառապելը տեսնա՞ք:

Բայց, ո՞վ Ռունտստանի բարեկամութիւնը,
ձեզ կ'ապահովենք որ այս ցաւերէն եւ ոչ
մէկը մեր սիրտն այնպէս չմակցէ ինչպէս ան-
գլխութիւնը, չըսելու համար՝ վարագութիւնը,
զոր մեր աղգին նկատմամբ ցոյց տուին շա-
տերն անոնցմէ որ կը պարծին թէ իմաստուն
Եւրոպային մէջ ծնած, բարձր բարոյականի
շատ մը հրաշալի դրօքը կարգացած են եւ վի-
րենք Աւետարանին հետեւող ու առաքինու-
թեան ամենէն փառաւոր քաղաքներուն ա-
շակերտ կը հռչակեն:

Այո՛, ո՞վ հելլենասէրներ, այդ տառապանքներ
իրօք մեծ են եւ ահաւոր, բայց մեր հայրենի-
սին ազատութեան յոյսովը, այն անզուգական
քաջութիւնովը որով մեր քոյրերէն շատերը
նախընտրեցին վիհերուն մէջ նետուիլ կրակ-
ներու մէջ մրկիլ կամ գաղաններու կերճ
ըլլալ տառապանքներու եւ քարայրներու մէջ ա-
նօթութեան դէմ մաքառել քան թէ Թուրքե-
րուն ստորնացուցիչ զերութիւնը կրել, այն
գաղափարովը թէ այդ բոլորը մենք քանցեցե՞նք
մեր հայրենիքին սիրտն համար Եւ այդ բո-
լոր տառապանքները մեզի հանդուրժելի:

եւ նոյն իսկ միութեամբ զարկան: Եւ արդէն այդ տեսակ թշնամիներէ մեկը կը սպասէինք այսպիսի չարիքներ:

Բայց ո՞վ չենք ըսեր՝ մեր հայրենակիցներէն, այլ նոյն իսկ սա Թուրքերէն, պիտի երբեք յուսան որ հարկւր միլիոնէն աւելի քրիստոնեաներ, անհաւատալի անտարբերութեամբ մը՝ արդէս թէ հոռուական ամբիթատարնի մը մէջ գտնուէին: պիտի գիտէին բոլոր միացած թուրք հրոսաներուն քրիստոնեայացի մը վրայ կատաղաբար խուժելը՝ զայն հուրով ու սուրով քնիչելու համար: Եւ ինչո՞ւ, որովհետեւ այդ քրիստոնեաները որոշած են իրենց հայրենի հողը ազատագրել, որպէսզի թուրք վաղորդի գիւրեմք չգիտնան:

Ո՞վ երբեք պիտի մտածէր թէ Կուրանը աւելի ուժ պիտի ունենար Թուրքերը միացնելու՝ մեզի դէմ մղուած այս պատերազմին մէջ, քան ինչ որ յունեցեան մինչեւ ցարդ Եւրոպայի գիտուններուն ազդակները եւ քարոզչիւններուն քարոզները՝ քրիստոնեաներու համակրութիւնը շակելու համար մեզի չ'ազատ:

Բայց այս անտարբերութիւնը, կամ, ինչպէս կ'ուզեն զայն կոչել, այս չէղջուր թիւնը, թեւեւ թեւադրուած է Եւրոպայի քաղաքական պէտքերէն եւ կամ եւրոպական պիտութեանց հաւատարմակցութիւնը պահպանելու փափաքէն՝ ինչպէս կը թուին մեզի յայտնել մեր ազգին շատ մը գիտունները: Բայց մեզի համար միակ պարկեշտ եւ ուղիղ քաղաքականութիւնը կը կայանայ օգնելու մէջ անոնց որոնք անարդարօրէն կը հալածուին, անողորմաբար կը տանդուին, մահաւանդ երբ Եւրոպա կարող է նոյն նպատակին հասնիլ՝ առանց անհաւաքօք Վիսնա մը կրիւն եւ առանց մեծ զոհողութիւններ յանձն առնելու:

Բայց աւելին կայ: Քրիստոնեայ Եւրոպան չէ՛ շատանար անտարբեր կամ չէղջուր մնալով, Մարդուն խզճտանքը ոտք կ'ելլայ նրբ կը տեսնել Եւրոպացիներ որ խորհուրդ կուտան, կ'օգնեն Թուրքերուն, եւ անոնց դանակիցներն ու զինակիցները կ'ըլլան, արդէս թէ Թուրքական բանակները չբաւենին մեր սակաւաթիւ զինուորներուն դէմ կռուելու՝ եւ նրպէս թէ նոնց նաւասարմիքը անկարող ըլլանք մեր անկարու զազմագիտուն նուազեան զինարարելու: Ո՞վ չի արտաքին տեսնելով որ թաշ կը գոշնակցի Մահիկին հետ՝ քրիստոնեաներու փաթիկ խուժքի մը դէմ որ թաշն իսկ պաշտ-

պանելու համար կը կոտուի: Ո՞վ կրնայ չցաւելի ու չտրտիլ իմանալով թէ այդ ինքզինքնին Եւրոպացի անուանողներէն շատերը մեր պարտութիւններուն լուրն առած ատեններն նորա նոր պարերն ու հանդիսները կ'սարքեն:

Ձեռք գիտեր թէ պատմութիւնը ի՞նչպէս պիտի արձանագրէ Եւրոպայի այդ անհասկանալի անզգայութիւնը: Բայց կը կարծենք թէ ան պիտի չկարենայ գտնել բառ մը բոսական արտայայտութիւն՝ ստիմանելու համար կատարած բոլոր չարիքը մեր հայրենիքին այդ անողորմ թշնամիներուն, որոնք նախ եւ առաջ անտարբեր ու չէղջուր մնալէ յետոյ՝ հակառակ ամէն արտայայտութեան միջոցաւ անհետականութեան փոխուեցան հիմա եւ որոնց վայրենութիւնը կը գերազանցէ մեր թշնամիներունը: քանի որ մեզ Տաճիկներէն աւելի կ'ատեն ու անոնցմէ աւելի ամէն կերպով կը ջանան մեզ վնասել: Եւ առոնք մեր կրօնակիցներին եւ, զոր մենք եղբայր կը նկատէինք եւ որոնց ոչ մէկ գէշութիւն չենք ըրած ու չենք կրնար բնէ:

Սթէ կը վախճան որ մահմետականներու թիւը պիտի նուազեցնենք եւ ապա պատահով է որ զանոնք կը պաշտպանեն, Թող յիշեն թէ Ասիոյ եւ Աֆրիկէի մէջ աւելի մահմետական կայ քան թէ քրիստոնեայ՝ մտադր յախարհի մէջ: Սթէ կը կարծեն թէ Թուրքերուն կողմը բըռնելով՝ անոնց քաղաքամար թիւնը վատակած պիտի ըլլան, Թող գիտնան թէ անոնք զիրենք կ'արձամարեն ու կը նախատեն, անպատիւ մարդիկ եւ համարին եւ անհաւատաւ մ. մտահիշ: կ'արտահանեն կը պաքնիւնան՝ եւ իրաւամբ՝ թէ իրենց մէջ մէկ հոգի իր կարելի չէ գտնել որ մահմետական հայրենակից մը մտածէ միշտեւ ան յաքան քրիստոնեաներ փառ որոնք կը հալածեն ու կը մտածեն իրենց կրօնակիցներուն մէկ փոքր խուժքը որ իրենց հաւատաւքին ու հայրենիքին համար կը պաղծարեն:

Այս պարագաներուն մէջ՝ Եւրոպայի այս արտառովոր հալածանքը ի՞նչպէս մեզի անհանգուժութիւն չեղեւայ քան բոլոր չարիքները, որ Թուրքերը մեզի պատճառեցին: Ի՞նչպէս մեր սիրտը չիտցուի՝ տեսնելով որ այս զօնակ պայմաններուն մէջ ուր կը գտնուինք, մեր կրօնակիցները ոչ միայն դուրս չուտին մեզի նկատմամբ, ոչ միայն անտարբեր ու չէղջուր չեն կրնայ ինչպէս իրենք կը յայտարարեն, այլ մեզ կը հալածեն, մեզ կը յեղեն ան-

յթօրէն, մեզ կը մատնեն անորակելի կերպով . Թուրքիոյն խորհրդատուները կ'ըլլան մեզի գէտ, անոնց ուստիս ու պատերազմական պատար կը տանին . անոնց բռնակին ստաջնորդներ կը հայթայթեն . անոնց զէնքերը կը սրեն մեզի գէտ :

Ոչ մեր գոթազդութիւնները, ոչ մեր ցաւերը, ոչ մեր առատապանքները, ոչ մեր անպատկի թշուառութիւնները չեն գործը իրենց սիրտը շարժելու : Որքան մեր թշնամիները մեզի դէմ կուրելու . կը պատրաստուին՝ զինուորական ու ռաւային ուժեր կուտակելով . այնքան մեր ներուզայն թշնամիները մեզի դէմ վայրագ կը դառնան : Թուրքեր իրենց ազգակաշնները, բարեկամները, հրահակիչներն են . Թուրքն է՝ կ'ըսեն, միտով ազգը որ պէտք է արել Յունաստանի վրայ :

Այս բոլոր շարիքներուն հանգէպ . քիչ մը սփոխանք կը զգանք տակաւն երբ կը մտածենք թէ մեր անորակելի թշնամիներուն այդ առարկները իրենց վնասպաններուն անմասնի կը մնան . որովհետեւ մեզի համար գոթաբէ հաւատարմ չէ այս վերջինները զիտեն ընթացքն իրենց այդ հպատակներուն որոնք կ'անպատեան իրենց ազգն ու իրենց պետերը , որոնք արհամարհելի կը դարձնեն ներպայի անունը եւ Գրիգորեանութեան անունը ատելի : Բայց մեր նշմարիտ միեկնարկութեւ կը կոչուիս սըւոր մէջ , որ մեր ցաւերուն անտարբեր մընացող այնքան ներուզայնց մէջ՝ գանուեցան նաեւ մարդիկ որ արժանի են այն ազգին որուն հետեւը կը կրեն . մարդիկ որոնք՝ Յոյներուն համար իրենց տաճած սէրէն իրանց մղումով ոչ միայն իր ազատութեանն ու անկախութեանը համար մաքառող Յունաստանին չհպատակեցան այլ վատնեցին մէջ զայն խախտուեցան եւ ապա օգնուեցան եկան երբ անոր ցարազնիք տեսան : Աստուք անա մարդիկ՝ կ'են . ոչ կերպով մը կը հակակշիռն այն խաբարը որ միւսներուն անտարբերութեանը վրայ դրոշմուած է :

Այո՛ , վեհա՛նն հողերնք, եթէ կարելի է սքորել առաւել զոր կը կրէ ներուզայն ճնթացքը ոչ զկրկնէն հեղձ տարիներու միջոցին , դուք միայն կրնաք այն բանն ընել : Նիքի կարելի է լուալ աղաքը որ քրիստոնեայ անունին կ'պատէ և ցուց միտան կարող պիտի լըլլաք զայն կոչ տարի : Վեհա՛նն մարդիկ . ազգը եկեղի փշախառաղէն ըլլալու պարտական է . եւ ձեք պատկերը անոր սրտին մէջ քաղցրակամ ձե-

Յունաստանի որդիները ձեր անունը յարգանքով պիտի արտասանեն եւ ձեր թողները պիտի պարծին ձեզի պէս անախահայրն ունեցած ըլլալուն : Ի՛նչ սփոխանք մեր ցաւերուն , եւ ի՛նչ միեկնարկութիւն մեր թշնամութեանց մէջ երբ իմացանք թէ գտնուած էին նաեւ կիներ որոնք մեր դիտողութեանց վրայ կուլային , մեր յաջողութիւններով կ'առաւարանային , որոնք չառ մը անձեր մերքեւ մեր ազգը սիրելու եւ որոնք մեր քրկաւթեանը նպատակ են :

Այո՛ , Յունաստանի բարեկամութիւնն էր , ի՞նչ կի՞նք զոր մեզի համար դուք զգացիք , յանախութեանց մեր ցաւերը , արդունքները զոր դու մեզի համար թափեցիք՝ մեր արտասուքը չազգայացցին եւ մեր յաջողութիւններուն համար ձեք զգացած հրահանքը մեր երջանկածութեւնը կրկնապատկեց :

Մենք վտառ ենք որ մեր հայրենիքը պիտի ապառի , թէպէտեւ անոր դէմ կը պայքարին յայտնի կամ թաքուն ա՛յնքան թշնամիներ : Մենք հաւատք ունինք աստուածային . նախախնամութեան , Յունաստանի նշմարիտ զուակներուն ետնդին , մեր վարիչներուն . քա՛մաստութեանը , մեր զօրապետներուն եւ զի՛նչ նուորներուն գիւցազուութեանը . մեր ծովայն կայներուն եւ նաւագներուն քաջութեանը : Մեր հրձիղ նաւերն հրամանատարներուն յանգնութեանը եւ մեր նշմարիտ բարձկամներուն վրայ , որոնք իսկ օրն ալ պիտի մեզի նպատեն մեր թշնամիներուն յաջութեւն . Կեփէի է ստակայն օր մենք օգի՛ շմանք՝ ակա նաեւ զաղալու համար այն զեղեցիկ ու ցաւակալի օրուն երբ Յունաստանը պիտի ձեռք ձգէ իր իալիք ազատութիւնն ու անկախութիւնը : Սակայն , մեր վրայ դեռ ծանրացող յուր շարիքներովն հանգրի՛մնք զո՛ր պիտի մեռնինք , որովհետեւ պիտի մեռնինք հայրենիքին ապատմանը համար եւ առաջնայն սարուկներն ըլլալու բռնապետութեանց անարգապաշտին : Բայց աշքերնք գոցելէ առաջ , զարտակներովն թիւն ունինք այստեղ արձանազրել՝ անոնց համար որ մենեւ ետքը ոչլ պիտի մնան , սա իրողութիւնը թէ՛ թէպէտեւ գանուեցան թշնամիներ որոնք անողորմաբար կուտեցան մեր ազգին դէմ որուն ազատութեան համար մենք կը մաքաւինք , չպատկեցան սակայն մարդիկ որ խօսքով ու գործով Յունաստանի համար իրական բարեկամութեան մը

ապացոյցը առին: Կ'ուզենք մանաւանդ որ գիտանա թէ հելլենասէրներուն մէջ կրնե՞ր գտնուած են որոնք ձայն են բարձրացուցած ի նպաստ Յունաստանի, որոնք կրցածնուն չափ օգնած են անոր, չնորհաւորած են յոյն կիւնըրըիւնց հայրենիքին տարած յազմութեանց առթիւ. մասնակցած են մեր սուգներուն: մէկ խօսքով՝ ճշմարիտ յոյն կրնե՞րու պէս Յունաստանի բազմիկ հաղորդակից են եղած: Որոհուրդ կուտանք մենք ետքը ողջ մնացող մեր հայրենակիցներուն, որ մեր անբանաւոր թըշնամներուն դէմ ոխ չպահեն, այ մէկ շարուած թիւն չմաղթեն անոնց բայց միայն որ անոնք բաւական երկայն ատեն ապրին որպէսզի այլ-քովնին տեսնեն յաղթանակն այն Յունաստանին որուն զէմ ա՛յնքան կուեղան: Որովհետեւ մենք կը կաթենք թէ իրենց խզէին խայթի, իրենց անունին վրայ դրոշմուած խաւարանը, այն անպատուիչ ու անփառունակ ժառանգութիւնը զոր պիտի թողուն իրենց զաւակներուն, բաւակառայափ պատիժ մը կը կազմեն իրենց համար: Գայով ձեզի, ո՞վ վերանանն բարեկամութիւններ Յունաստանի, մեր հայրենակիցներուն մենք թոր նշանաբան կը թողունք օրհնել ու դովով յաւիտեան ձեր աւանդը, երբեք չմոռնալ երախտագիտութիւնը զոր ձեզի կը պարտին եւ իրենց զուտորեւուն աւանդել իրենց սրտին այդ քաղցը գգացուամ: Իսկ մենք, թէեւ չենք կրնար այժմ մեր կուրծքին վրայ կրել ձեր կենդանադիրը՝ «հելլենասէր» վերտառութեամբ, զայն մեր սրտին մէջ քանդակած ենք սակայն եւ ձեր անունը մեր բերնէն պիտի չհեռանայ՝ որքան ատեն որ ողջ մնանք:

17 Ապրիլ 1825

Թարգմ. յուհարեհե
Մ. ՍՍԱԶԼԵԱՆ


ՀԱՅ ԷԶԵՐ

— 2 —

ԵՐԵՄԻԱ ՔԵԾՈՒԻՐԱՅԻՆ

Սվածեանի գործին նուիրուած մեր տաղիւն յօդուածին մէջ յիշած էինք Նրեմիա Քեծաւր, ճեաւի անունը, այսօր կը հրատարակենք ինչք յերթուածներ տալ բազմաշնուտ ու բազմակեզ գրադէտէն, որուն վրայ Պ. Յ. Գ. Մ. իր «Հին Օրեր» գրքոյնի մէջ հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ:

«Ճաստեւեթերորդ գարուն՝ այդ մեծերո՛ւն մէջ էր նաեւ ներսունն երեմիա Զէլէպի Քլօմիւրանեան, բարեկամ Սյնթապեցի եղիւստար կաթողիկոսին՝ Նօտար եւ գրագէտ ու մատենագիր մեծատունն՝ երէց եղբայրը Տէր Կոմիտասի, որ եւ նախ Սամաթիայի Ս. Գէորգ եւ կեղեցիին աւագ տարկաւազն էր եւ վախճանեցաւ 60 տարեկան 1695ին Փրած է ինչգ զիրք Պատմութիւն Օսմ. Խաղաճօրութեան ընդարձակ, գիրք մը անոր համատառութիւնը, միւս գիրք մը, Ռասաւաւոր՝ Յակոբ կաթողիկոսի խնդրելովը Աղեքսանդրի պատմութիւնը՝ նոյնպէս ոտանաւոր. Թարգմանած է թուրքերէնի խորեանցիէն քաղուածներ, գրած է գերման գեապանին խնդրելովը՝ պարսկական, հնգկական եւ Փոքր Ասիայի աշխարհագրութիւններ, գիրք մը ընդգէմ Հրէից, քարոզներ, ճառեր՝ հայերէն, ասորիէն, պատմութիւն Նորուստէմի. Թարգմանած է թուրքերէնի Աւսարանն եւ ինչ ինչ կտորներ Հին Կառկարանէն. Թարգմանած է յոււարէնէ ու լատիներէնէ գրքեր, տպագրել սուած է իր հսկողութեամբ հոգիւ հատար գիրք-Մնացորդք Յիսուս Որդւոյ, եւ Տնօրինական տեղքք. գրած է ժամանակակից խնդիրներուն վրայ՝ ընդարձակ նամակներ առ կաթողիկոս եւ պատրիարք ու նաեւ յորդորականներ, տեղեկադիրներ ու յիշատակարաններ, վարձքերու վարչութեանց եւ արքունութեանց վրայ: Ճանապարհորդած է Փոքր Ասիայի շատ մը քաղաքներն ու գիւղերը, ինչպէս նաեւ Պէրսի, Բեքիայ, Նորուստէմ, Արամ, եւնի Փրած է նաեւ ասորիէն թեմեր իր ժամանակին պատմութիւնը: Երբ Զամիան ասած է շատ բան, մենք շատ փնտրած եւ հարցուցած ենք իր այս գործերն ու